

YÛNUS EMRE DÎVÂNI'NİN YENİ BİR NÜSHASI VE YÛNUS'UN YAYIMLANMAMIŞ ŞİİRLERİ*

*M. Fatih KÖKSAL***

ÖZET

Türk tasavvuf edebiyatının en önemli simalarından olan Yunus Emre, duru Türkçesi, samimi üslûbu ve coşkun lirizmiyle her dönemde halkın gözdesi olmuş, onun şiirleri dilden dile okunarak bugüne ulaşmıştır. Geniş kitlelerin teveccühünün yanı sıra edebiyat araştırmacılarının da ilgi odağı hâline gelen Yunus'un gerek Risâletü'n-nüşhiyye'si gerekse Dîvân'ı üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Yunus Emre Dîvânı, Cumhuriyet öncesi ve sonrasında defalarca yayımlanmıştır. Yunus Emre'ye ait şiirlerin basılı Dîvân nüshalarında bulunanlardan daha fazla olduğuna kuşku yoktur. Bunlar arasında, her nasılsa Dîvân'a girememiş, şiir mecmuaları ve cönklerin yaptıkları arasında günümüze kadar gelmiş olanlar da vardır. Bundan başka, tespit edilemeyen Dîvân nüshalarında da farklı şiirlerin bulunduğu muhakkaktır.

Bu yazıda, yeni bulunan bir Yunus Emre Dîvânı nüshası tanıtılarak bu nüshada bulunduğu hâlde bugüne kadar yapılan Dîvân neşirlerinde yer almayan bazı şiirlerin metinlerine yer verilmiştir. Şahsî kütüphanemizde bulunan söz konusu Dîvân nüshasında Yunus Emre'ye ait toplam 174 şiir bulunmaktadır. Bu 174 şiirin 17'si gerek Yunus Emre Dîvânı neşirlerinde, gerekse diğer Yunus'lara ait olduğu kaydıyla yayımlanan şiirler arasında bulunmamaktadır. Bu yazıda, bahsedilen şiirlerin metinlerine yer verilmiş ve bu şiirlerin Yunus Emre'ye aidiyeti meselesi dipnot açıklamalarında vuzuha kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yunus Emre, Dîvân, Yunus Emre Dîvânı, Türk tasavvuf edebiyatı.

Büyük Türk mutasavvıfı Yunus Emre, pek çok bakımdan diğer şairlerden ayrılan, öne çıkan ve farklılıkları olan bir değerimizdir. Üzerine en çok araştırma ve yayın yapılan Türk şairlerinin başında yer almasının sebebi de budur. Yunus'un şöhreti Anadolu sınırlarını taşmış, hususiyile

* Türk edebiyatı tarihi için son derece önem arzeden bu makale dergimizin bir önceki sayısında (30) yayımlanırken sehven bir bölümü çıkarılmıştır. Bu yüzden tam olarak tekrar yayımlama ihtiyacı duyulmuştur.

** Prof. Dr., Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü.
mfkoksal@gmail.com

Balkanlar olmak üzere Türk dünyasının pek çok yerine ulaşmıştır. Tesirlerinin çağıyla sınırlı kalmaması, devirler, ülkeler, hanedanlar, rejimler aşan olağanüstü bir teselsül halkasıyla günümüze kadar taşınması da Yûnus'un büyüklüğünü gösteren önemli işaretlerdendir. Günümüzde hâlâ camilerde, muhtelif dinî toplantılarda, dost meclislerinde, yaran sohbetlerinde, kadınların gezmelerinde onun ilâhileri okunmakta, şiirleri dilden dile, nesilden nesile geleceğe taşınmaktadır.

“Yapılan bunca çalışmaya rağmen Yûnus Emre, büyüklüğü nispetinde araştırılmış mıdır?” sorusunun cevabı, bilim dünyasının ülkemizdeki genel görünümüyle doğru orantılıdır, diyebiliriz. Yapılanların yeterli olduğunu söylemek zordur. Hele Batı'nın en büyük şair ve yazarları üzerine yapılan yayınlarla bizim Yûnus Emre çalışmaları kıyaslandığında çok çok gerilerde olduğumuz açıkça görülecektir. Bu, elbette sadece Yûnus Emre çalışmalarına mahsus bir hâl değildir. Devletin eğitim, kültür ve bilim politikaları, bilimsel çalışmaların devlet ve toplum katındaki önem ve değeri, diğer konularda olduğu gibi bu hususta da önemli bir belirleyici olarak görünmektedir.

Yunus Emre Dîvânı, Arap harfleriyle Dîvân-ı Âşık Yûnus, Dîvân-ı Âşık Yûnus Emre ve Yûnus Emre Dîvânı adları altında, çoğu birbirinin aynı olmak üzere yedi kere basılmıştır (Özege 1979: 5/2099). Harf inkılâbından sonra da Yunus Emre Dîvânı neşirleri devam etmiştir. Bunlar arasında -araştırma ürünü olarak- kronolojik sırayla Burhan Ümit Toprak (1933), Abdülbaki Gölpınarlı (1943), Faruk Kadri Timurtaş (1972) ve Mustafa Tatçı (1990) tarafından yapılan neşirler sayılabilir.

Arap harfli Türkçe matbu Dîvânlardan günümüze doğru gelindikçe yapılan her neşirde şiir sayısının tedricî olarak arttığı gözlenmektedir. Nitekim Yûnus Emre Dîvânı üzerine yapılan neşirlerde en çok şiir doktora tezini de (1990c) bu konuda yapan Mustafa Tatçı'nın neşirlerinde bulunmaktadır. Tatçı'nın ilk defa Kültür Bakanlığı Yayınları arasından çıkan Yûnus Emre Dîvânı'nda 415, Kültür Bakanlığı e-kitap projesi çerçevesinde internet ortamında bulunan neşrine göre (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10663,metinpdf.pdf?0>) ise toplam 417 manzume bulunmaktadır.

Tarihe mal olmuş şahsiyetlere ait yeni bilgi ve belgelere, bulgulara her an için ulaşmak mümkündür. Genel manada bu böyle olduğu gibi şair

ve yazarlarla eserlerine dair durum da aynıdır. Pek çok eski şairin yeni şiirleri, bilinmeyen eserleri gün yüzüne çıkarılmış ve çıkarılmaktadır. Bu yazının konusunu da Yûnus Emre Dîvânı'nın yeni bulunan bir nüshası ve bu nüshadaki neşredilmemiş şiirler oluşturmaktadır.

Bu girişten sonra bu yazıya konu olan şiirler hakkındaki tespit ve kanaatlerimize geçelim. Aşağıda tam metni transkribe edilen bu şiirler, şahsî kütüphanemizdeki yazmalar arasında Yz. 304-D 25 numarada kayıtlı Yûnus Emre Dîvânı'nda bulunmaktadır. Dîvân'da Yûnus Emre'ye ait toplam 174 şiir mevcuttur. Bunların 141'i Yûnus, 12'si Miskîn Yûnus, 10'u Âşık Yûnus, 10'u Yûnus Emre, biri Dervîş Yûnus mahlasıyla kaleme alınmıştır.¹ Nüshada ayrıca, diğer mutasavvîf şairlerden de önemli sayıda manzume mevcuttur. Diğer şairler arasında Azîz Mahmûd Hüdâyî 18 manzumeyle en başta gelmektedir. Kaygusuz Abdâl'in ve Nûrî'nin üçer2 adet şiirinin bulunduğu nüshada Şemsî ve Şemseddîn mahlaslarıyla yazılmış birer şiir ve yine Şeyyad Hamza, Şa'bân, Kemal Ümmî, İmamoglu, Şeyhülislâm Yahyâ ve Gafûrî'nin birer manzumesi yer almaktadır. Bunlardan başka Kemal Paşazâde'ye ait "Pend-i Kemâl Paşazâde" başlıklı ve şairin Dîvân'ında yer almayan 17 beyitlik mesnevi tarzında yazılmış bir manzume de mevcuttur. Bu durumda elimizdeki yazmada Yûnus'a ait 174 şiirin yanı sıra başka şairlerin de toplam 32 adet şiiri bulunmakta, altı adet şairi tespit edilemeyen (mahlassız) şiirle birlikte nüshadaki şiir yekûnu 212'ye ulaşmaktadır.

¹ Yûnus'un mahlasları meselesi hâlâ ortak kanaate varılamamış bir husustur. Dervîş Yûnus, Âşık Yûnus, Miskîn Yûnus... gibi Yûnus adının başına gelen sıfatları -Âşık Ömer gibi- mahlas mı addedeceğiz, yoksa Yûnus'u mahlas, diğerlerini sıfat olarak mı kabul edeceğiz? Bize göre Yûnus Emre, şiirlerinde sadece Yûnus ve Yûnus Emre mahlaslarını kullanmıştır. Birkaç şiirindeki Emrem Yûnus'u da bu çerçevede telakki etmeliyiz. Nitekim Mustafa Tatçı neşrinde yedisi "Yûnus Miskîn" şeklinde olmak üzere mahlas beytinde / dörtlüğünde geçen 45 Miskîn Yûnus vardır. Fakat burada asıl sorun şudur: "Âşık Yûnus, Dervîş Yûnus" gibi tamlamaları mahlas kabul ettiğimiz takdirde Dîvân'daki bu Miskîn Yunus'ları, biri "Yûnus-ı Bîçâre" olarak geçen sekiz adet Bîçâre Yûnus'u hatta iki adet Zaîf Yûnus'u da mahlas kabul etmemek için bir gerekçe kalmaz. Mustafa Tatçı da bu tereddütten olsa gerek bazı şiirlerde "Miskîn Yûnus", bazılarında "miskîn Yûnus" imlâsını kullanmıştır. Gölpınarlı da bu konuda "Yunus birçok şiirinde adına 'miskin' sıfatını takmadadır, bazı şiirlerinde de 'bîçâre' sıfatını görüyoruz. Bunları adına ekleyen şair pekâlâ 'âşık' sıfatını da ekleyebilir, 'dervîş' sıfatını da..." demektedir (1961: 127) ki bizim de kanaatimiz aynı yöndedir.

² Nûrî mahlaslı şiirlerden biri Abdulahad Nûrî'nin Dîvân'ında da mevcuttur. Diğer ikisi başka bir Nûrî'ye ait olabileceği gibi Abdulahad Nûrî'nin Dîvân'ında bulunmayan şiirleri de olabilir.

Bu durumda nüshayı başka şairlerin de şiirlerinin bulunması hasebiyle bir şiir mecmuası addetmek mümkünse de Yûnus Emre Dîvânı olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Zira bir dîvânda başka şairlerin de yer yer şiirlerinin bulunması, -özellikle mutasavvîf şairlerin dîvânlarında olmak üzere- sıkça karşılaşılan bir durumdur. Dîvân'ın başında şairin “Bir avuç toprağa bunca kıl u kâl / Neye gerek iy Kerîm-i öu'l-celâl” beytiyle biten mesnevi tarzında yazdığı münâcâtının son dokuz beyti bulunmaktadır. Yani nüshanın baş tarafında eksiklik olduğu anlaşılmaktadır. Gerek münâcâtın gelenek içinde bulunması gereken yeri, gerekse nazım şeklinin farklı oluşundan dolayı aslı 28 beyit olan bu şiirin muhtemelen ilk şiir olduğunu, yani baştan eksikliğin bir yaprak olduğunu tahmin ediyoruz.³ Söz konusu nüshada şiirlerin sıralanışında belli bir tertip yoktur; diğer bir deyişle bu yazma, gayri mürettep bir Yûnus Dîvânı nüshasıdır.

Nüshada mevcut Yûnus şiirlerinin 157 adedi yayımlanan Yûnus Emre Dîvânı baskılarında mevcut şiirlerdir. 17 adedi ise bu neşirlerin hiçbirinde yer almamaktadır.

N ü s h a t a v s i f i : 150x105mm, 110x70 mm ölçülerinde, 60 yaprak, 15 satır, mahlas beyitleri dışındaki beyitler çift sütun hâlinde yazılmış. Sırtı sonradan tamir görmüş üst deffenin üçte biri kadarı yırtılmış kahverengi kaba bir meşin cilt içinde, suyollu, muhtelif fligranlı (üç hilâl, AB harf ve tavsukuşu) kalın, hemen her sayfasının özellikle üst kenarları okumaya fazla engel teşkil etmeyecek şekilde nem lekeli, kirli beyaz kâğıda, siyah mürekkeple ve talik hatla yazılmıştır. Baştan -muhtemelen bir yaprak- eksik olan nüshanın ayakların takibinden arada eksik varak bulunmadığı ve eserin son sayfasında (60b) şiir bulunmamasına nazaran sondan da eksiksiz olduğu anlaşılmaktadır. 11a sayfasının alt tarafından kabaca kazanılmış “Alî” yazılı bir mühür mevcuttur. Ketebe kaydı mevcut değildir. Dolayısıyla nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi tespit edilememiştir. Ancak kâğıt, yazı, cilt vb fizikî durumuna bakarak ama özellikle de şiirleri bulunan diğer şairlerin ölüm tarihlerine nazaran bu dîvân nüshasının XVII. yüzyılda istinsah edildiği kanaatini taşıyoruz.

³ Timurtaş neşrinde bu şiir bizdeki nüsha gibi “Bir avuç toprağa bunca kıl u kâl / Neye gerek iy Kerîm-i öu'l-celâl” beytiyle bitmektedir ve şiirin tamamı 22 beyittir (Timurtaş 1972: 231-232). Tatçı neşrinde ise 28 beyit tutarındaki bu manzumede bu beyitten sonra üç beyit daha vardır (Tatçı 1990a: 412-413).

Burada şiiri bulunan şairlerden İmamoglu mahlaslı şair hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Şa'bân mahlaslı şairin ise -nüshadaki Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin şiirlerinin çokluğuna nazaran- Hüdâyî Dergâhı zakirbaşısı olup Hüdâyî'nin şiirlerini besteleyen ve kendisi de şair olan Şa'bân (ö. 1650)⁴ olması gerekir. Zaten Şeyh Şa'bân-ı Velî hariç Şa'bân mahlaslı başka da şair bilinmemektedir Birbiri ardına Şemsî ve Şemsüddîn mahlaslarıyla kaydedilmiş şiirlerin sahibi muhtemelen aynı kişidir. Ancak bu şairlerin kimliği tespit edilememiştir. Diğer şairlerin ve ölüm tarihleri ve/ya yaşadıkları yüzyıllar şöyledir:

Şeyyâd Hamza: 14. yy

Kaygusuz Abdal: 14-15. yy.

Kemâl Ümmî: ö. 1475

Kemal Paşa-zâde: ö. 1534

Şeyhülislâm Yahyâ: ö. 1644

Abdulahad Nûrî: ö. 1651

Aziz Mahmûd Hüdâyî: ö. 1651

Gafûrî: ö. 1667

Burada neşredeceğimiz 17 adet şiirin çoğunun Yûnus Emre'ye aidiyeti tereddüde mahal olmayacak derecede açıktır. Bazıları ise Yûnus'un alışkın olduğumuz dili, edası ve anlam derinliğinden uzaktır. Bununla birlikte bu şiirler için de "Yûnus'un değildir" demek iddialı bir yaklaşım olur. Bu şiirlerin hangileri olduğu, metin notlarında gerekçeleriyle birlikte izah edilmiştir. Kısmen o notlarda da serdedildiği üzere bu türden şiirlere dair bakışımızın birkaç dayanağı vardır:

- 1) İfade tarzı, üslûp özellikleri, kelime kadrosu, işlenen mevzu vb. hususlarda tereddütlü olduğumuz şiirler, dış yapı özellikleri bakımından Yûnus'un tercihleriyle örtüşmektedir.
- 2) Yûnus'un şiirlerinde çoğunlukla var olan derinliği yakalayamayan, bir dervişten ziyade vaiz ağzından söylenen manzumelere Yûnus Emre Dîvânı'nda da rastlanır.

⁴ İsmail Kara, "Şaban", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, Dergâh Yay., İstanbul 1982, s. 82.

- 3) Bu tür manzumelerin Yûnus'un anlık hassasiyetleriyle söylenmiş olabileceği gibi ilk dönemlerinde yazılmış olması da düşünülebilir.
- 4) Yine bu tür manzumelerin bir bölümünün Yûnus'a aitken bazı beyit veya dörtlüklerin başka şairlerden aktarılması, yani bazı şiirlerin kısmen Yûnus'a ait olması da söz konusu olabilir.
- 5) Aslında Yûnus Emre'ye ait bazı şiirlerin geçen zaman içerisinde okurlar ve müstensihlerce anlaşılacak için kendi döneminin diline çevrildiği de yazmaların takibinden anlaşılır.⁵ Yani gerçekte Yûnus'a ait bir şiirin geçen zaman sürecince aslının kaybolması ve devrin ihtiyaçlarına göre farklı bir çehreye bürünerek tahrif edilmesi de söz konusu olabilir. Demek ki "kelime kadrosu" da tek başına bir belirleyici kabul edilemez.
- 6) Burada neşredilen 17 şiirin şiir mecmuaları veya cönklerde değil, müstakil bir Yûnus Emre Dîvânı nüshasında bulunması da şiirleri değerlendirirken öncelikle "Neden Yûnus'a ait olsun?" değil, "Neden Yûnus'a ait olmasın?" sorusunu sormamızı gerektirir.

Bütün bunlarla birlikte buradaki şiirlerin bazılarının Yûnus Emre'ye mal edilmiş olması, yani aslında başkaları tarafından yazılıp şu veya bu şekilde Yûnus mahlasıyla bu Dîvân nüshasına girmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Bununla birlikte elimizdeki nüshada bulunan yayımlanmamış Yûnus şiirlerinin hepsini neşretmenin faydadan hâli olmayacağı kanaatine vardık. Netice olarak "vallâhu a'lem bi's-savâb" demek herhâlde en doğrusu olacaktır.⁶

⁵ Bu konuda bkz. Gölpinarlı 1961: 117-118.

⁶ Yûnus Emre Dîvânı üzerinde yayın çalışmalarının devam ettiğini bildiğim değerli meslektaşım Prof. Dr. Orhan Kemal Tavukçu'nun "Yunus Şiirlerini Ayırt Etmeye Yönelik Bazı Tespitler" başlıklı makalesiyle (2004) yine bu konudaki yayımlanmamış tebliğlerinin (2009a, 2009b) ve doğrudan bu şiirler üzerine yaptığı kişisel değerlendirmelerinin makaleye kayda değer katkıları oldu. Keza Tavukçu gibi Yûnus Emre Dîvânı'nı yeniden yayımlama çalışması içinde olan bir diğer değerli meslektaşım Prof. Dr. Hüseyin Akkaya'nın da bu yazının son şeklini almasında önemli payı vardır. Her ikisine de teşekkür ediyorum.

METİN*-1-⁷

-
- * 1. Şiir metinlerinin sıralanışında yayına esas olan Dîvân nüshasındaki sıra gözetildi ve 17 şiir buna göre numaralandırıldı.
2. Dîvân nüshasında şiirlerin hepsi beyit şeklinde olduğu için, kafiye gereği dörtlük şeklinde de yazılması mümkün olanlar da dâhil olmak üzere bütün şiirler beyit düzeninde yazıldı.
3. Metinlerde, doğrudan şiirle ilgili olan açıklamalar (vezin kusurları, imlâ hataları vb.) dipnotlarda; şiirlerin Yûnus Emre'ye aidiyetine dair, başka bir deyişle muhtevaya ait kanaatlerimiz ise son notlarda ifade edildi. "Açıklama" şeklinde verilen bu görüş ve tespitlerde dip notu yerine son notun tercih edilmesinin esas sebebi, notların hem sayıca çok hem de uzun oluşlarıdır.
4. Her şiirin başında nüshadaki sayfa numarası ve vezni gösterildi. Her beytin başına beyit numarası verildi.
5. Metinlerde alt çizgiyle () birleştirilmiş kelimeler, vezin gereği tek hece okunması gereken ünlü ulamalarını, italik karakterde dizili harfler ise zihafılı heceleri ve medli olduğu hâlde med yapılmayan heceleri gösterir (Bkz. Köksal 2012: 63-82).
6. Bazı aparatlarda meselâ "ıapuya: ıapuyı, nüsha." benzeri notlar mevcuttur. İlk kelime bizim -vezin, mana vb. sebeplerle yapılan- tasarrufumuzu, (:) işaretinden sonra o kelimenin yayınımıza esas olan Dîvân nüshasındaki -bize göre yanlış istinsah edilmiş- şekli gösterir. Virgül işaretinden sonraki "nüsha" ibaresi ise anlaşılacağı üzere ikinci kelimenin "nüsha"daki şekline işaret eder.
7. Metinlerin dipnotlarında ve son notlarda Yûnus Emre Dîvânı, Dîvân vb. ifadelerle kastedilen Dîvân metni Mustafa Tatçı tarafından hazırlanmış olup Kültür Bakanlığı tarafından e-kitap olarak internet ortamında yayınlanan neşirdir (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10663,metinpdf.pdf?0> Erişim tarihi: 07.01.2014) Makale boyunca atfı yapılan bütün manzume ve beyit / dörtlük numaraları da bu yayından yapılan alıntılardır.

⁷ Dîvân nüshasının ilk parçası olan bu manzumenin dört beyti (4, 6, 7 ve 8. beyitler) bazı nüsha farklılıklarıyla birlikte Tatçı neşrinde de bulunmaktadır. Bu şiiri "yayımlanmamış şiirler"den bâhis bu makaleye alıp almamakta tereddütlerimiz oldu. Ancak bu nüshada altı beyit tamamen farklı olduğu için almayı uygun gördük. Aynı beyitlerin değişik şiirlerde müştereken yer almasının Yûnus Dîvânı'nda başka örnekleri de vardır. Kaldı ki Tatçı neşrinde bu şiir için anlama tesir eden bir nüsha farkının gösterilmemiş olması (Tatçı 1990a: 158) da bunun farklı bir şiir olduğunu teyit eder mahiyettedir.

Vezin bakımından sorunsuz olan bu şiir kayda değer kafiye kusurları barındırmaktadır. Tatçı neşrindeki söz konusu metinde de aynı / benzer kafiye kusurları vardır. Bu durum, şiirin zamanla müstensihler elinde değişime uğramasından veya başkalarına ait beyitlerin şiire dâhil edilmesinden kaynaklanmış olabileceği gibi Yûnus'un dilinden çıkan şeklin böyle olması ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir. Zira Dîvân'da buna benzer kafiye kusurları görülen çok sayıda şiir mevcuttur. Fakat genel olarak kelime kadrosu, muhteva ve eda olarak şiirin Yûnus'a ait olduğu rahat-

Veze: 14'lü hece ölçüsü

- 1a 1 Kimseler iremedi sırrına dervîşlerüñ
Degmeler varamadı yirine dervîşlerüñ
- 2 Şerî'ati tutdılar tarîkati_unıtdılar
Dalâlete batdılar münkiri dervîşlerüñ
- 3 Görüñ Resül'e n'itdi Şafî Âdem'i gitdi
Âhîr 'Uşâme yitdi serveri dervîşlerüñ
- 4 Resül ağdı Mi'râc'a dîdâr gösterdi hoca
Gör e gör e ne yüce meydânı dervîşlerüñ⁸
- 5 Üveys yirinde turdı 'arşa na'lin şavurdi
Muhammed anda gördi seyrini dervîşlerüñ
- 6 Resül eydür yâ Kayyûm anlar nicesi kavim
Sır deñizinde kodum gönlini dervîşlerüñ⁹
- 7 Resül geldi tapuya¹⁰ elin urdı kapuya
Şordılar kimsin diyü miskîni dervîşlerüñ¹¹
- 8 Resül girdi içerü dervîşler turdı örü
Ol sâ'at dîdâr gördi bâtını dervîşlerüñ¹²

İkla söylenebilir. Dört beyti Tatçı neşrinde kullanılan üç nüshada daha bulunan bu şiirin Yûnus'a aidiyeti hususunda -aşağıdaki diğer şiirler için yapılacak olan- "açıklama"lara gerek görülmedi.

⁸ Tatçı neşri 149. manzumede de bulunan bu beyit şu şekildedir:

Resül ağdı Mi'râc'a nazar eyledi hoca
Görün görün kim niçe vafını dervîşlerün (149/3)

⁹ Tatçı neşri 149. manzumede de bulunan bu beyit şu şekildedir:

Resül eydür iy Kayyûm bunlar 'acâyib kavim
Sır denizi kılmışsın gönlini dervîşlerün (149/7)

¹⁰ tapuya: tapuyı, nüsha.

¹¹ Tatçı neşrinde bu beyit şu şekildedir:

Resül indi tapuya elin urdı kapuya
Didiler kimsin ana miskîni dervîşlerün (149/5)

¹² Tatçı neşrinde bu beyit şu şekildedir:

Resül girdi içerü yârenler turdı örü
'Âşıklar dîdâr gördi visâlin dervîşlerün (149/6)

- 9 Çalap eydür bunlara ne şoru var ne perde
 udret eliyle açdum gözini dervîşlerüñ
- 10 Yünus söyle sözüñi toprak eyle yüzüñi
 Fâş eyleme 'äleme râzını dervîşlerüñ

-2.ⁱ

Vezin: 8+8= 16'lı hece ölçüsü

- 3a 1 Eglen[i]mez [iy] yârenlerⁱⁱ 'aceb derdümⁱⁱⁱ vardır benüm
 Mecnün^{iv} olmuş dir görenler 'aceb derdüm vardır benüm
- 2 Derdine düşdüm Mevlâ^vnuñ âvâresiyem sevdânuñ
 Talğası artdı deryânuñ^v 'aceb derdüm vardır benüm
- 3 Bu deryânuñ mevc çağlar asret cigercigim çağlar
 Hâlümüz bilenler^{vi} ağlar 'aceb derdüm vardır benüm
- 4 Ben bir toğrı yâr^{vii} isterem bülbülem^{viii} gülzâr isterem
 Manşür oldum dâr isterem^{ix} 'aceb derdüm vardır benüm
- 5 'Âşık olan 'âr eylemez^x derd olmayan zâr eylemez
 Heķimler tîmâr eylemez^{xi} 'aceb derdüm vardır benüm
- 6 Hey dostlar uyuñ sözüme bakmañ nâ-merdüñ yüzine
 Uyķu mı gelür gözüme 'aceb derdüm vardır benüm
- 7 Yünus aynayup çoşalı^{xii} mevc urup taşra taşalı
 Şeyhinden ayru düşeli 'aceb derdüm vardır benüm

-3.^{xiii}

Vezin: - . . / . - - - / - . . / . - - -

- 4a 1 Yanmađa iver cânum pervâne miyem bilmem
 Zencîre düşer göñlüm dîvâne miyem bilmem
- 2 Esrâr-ı ğam-ı 'ışķuñ sînemde nihân oldu
 albümde hüznüm vardır vîrâne miyem bilmem¹³

¹³ Mısranın vezni kusurlu.

- 3 H̄um-h̄âne-i vahdetde içdüm yine peymâne^{xiv}
Yâ hû diyüben döndüm mestâne miyem bilmem
- 4 Hep yansun içüm taşum aқsun sel¹⁴ olup yaşum^{xv}
Meydâna қodum başum merdâne miyem bilmem
- 5 Қаpuñda Yûnus gibi var nice biñ hizmetқâr
Görmedi gözüm didâr bigâne miyem bilmem

-4-¹⁵

Vezin: - - - - / - . - / - - - - / - . -¹⁶

- 18a 1 ‘Âşık mıdur ol kişi kim nāmūs u ‘ârı var^{xvi}
Eyü adın^{xvii} şaқının ‘ışқdan ne ҳaberi var
- 2 ‘Âşık aña diyeler^{xviii} cân vire cefâ ala
Şatı anuñ cânına vallâh hoş bâzârı^{xix} var
- 3 Her kim ‘ışқ қadeһinden bir cur‘a içdi-y-ise
Ne ‘aқl u bili aña ki esrүkdür һumârı var
- 4 Dil baғladı cân gönül¹⁷ ma‘şuқа^{xx} didârina^{xxi}
Ma‘şuқına cân fedâ benüm gibi şad hezâr¹⁸

¹⁴ sel: seyl, nüsha. Aslı “seyl” olan bu kelimeyi Yunus’un Türkçe söylenişıyla -ki bugün de böyle söyleriz- “sel” olarak okuduğu vezinden anlaşılmaktadır. Bu yüzden bu kelimeyi nüshadaki imlâsının (seyl) yerine böyle almayı yeğledik.

¹⁵ Bu şiir, Dîvân’daki 26. şiire vezin ve kafiye olarak benziyorsa da başka bir şiirdir. Söz konusu manzumede bu beyte lafzen de çok benzeyen bir beyit vardır:

Tek ben degilem ‘âşık ol ma‘şûk nazarında
‘Işk yolına cân fidî benüm gibi sâd-hezâr (26/6)

¹⁶ Şu mısralarda vezin kusurludur: 2/1, 3/1, 3/2.

¹⁷ cân gönül: cānum gönülüm, nüsha

¹⁸ Nüshada bu şiirin devamında şairin başka bir şiirinden (Bkz. Dîvân 39. şiir) buraya nakledildiği anlaşılan şu iki beyit bulunmaktadır:

Қoyup naқş u nigârı naқş-ıla қалma zînhâr
Naқş-ıla yola giren ‘âқıbet dünyâ sever

Dünyâyı sen bırak elden dünyâ һicâb bu yolda
Biz nebîden velîden öyle işitdik ҳaber

26a

-5-

Ve zin: - - . - / - - . - / - - . - / - - . - xxii

- 1 Dostı taleb idenlere^{xxiii} gelün benden şoruñ diyem
Dört yaña çevre (.....)¹⁹ Hakk'ı sende görüñ diyem^{xxiv}
- 2 Kallâşlık itmek yolında tâ ki maşşud hâşıl ola
Himmet kuşağın kuşanup^{xxv} dost iline^{xxvi} varuñ diyem
- 3 Dostuñ iline varsañuz ol dost yüzini^{xxvii} görseñüz
Hâş bakçaya bir girseñüz dost gülünü deruñ^{xxviii} diyem
- 4 İsrâfîl şûrı urıcağ^{xxix} ölüler yirden tırıcağ
Ferîşteler[i] çağırâm halkı dosta sürün diyem
- 5 Münker ü nekir sinüme girüp su'âl kıılır-ısa
Tıram yapuşam bunlara dostdan haber viruñ diyem^{xxx}
- 6 Ferîşteler gelicegez baña su'âl şorıcegez
Ben dost[um] ile söyleşem siz e girü tıruñ diyem^{xxxi}
- 7 Şeyhüm Tıbtuğ kıapusına yüz urayum tıpusına^{xxxii}
Yünus Emre'nüñ cânına 'ışk odını^{xxxiii} uruñ diyem^{xxxiv}

-6-

Ve zin: 8+8= 16'lı hece ölçüsü²⁰

- 27a 1 Sen cânunuñ cânâna vir bî-câna cân gerek-ise^{xxxv}
Nefsüñ arzúsın terk eyle saña cânân gerek-ise
- 2 'İşka ikrâr ider-iseñ âhir saña müşsid ola^{xxxvi}
Var benligüñi²¹ terk eyle^{xxxvii} saña İmân gerek-ise
- 3 Nefsüne aldanup kıalma er etegin^{xxxviii} elden kıoma^{xxxix}
'İşk-ıla sen seyr ide gör saña seyrân^{xl} gerek-ise

¹⁹ Buradaki kelime okunamadı.

²⁰ Şiirin bazı mısraları *müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün* kalıbına da uymaktadır.

²¹ benligüñi: benliğini, nüsha.

- 4 Gönülün evini^{xli} yuğıl cânun gözini uyarğıl
‘İşkla gönüller ele al beyt-i Raḥmān gerek-ise
- 5 Gökler²² üzre feriştehler Allāh’ı tesbīh iderler
Sen daḥı bu ‘ışka ğarğ ol ulı sulṭān gerek-ise
- 6 Yūnus eydür^{xlii} ben o yüzden ezelden ‘ışk-ıla geldüm
Ṭapduġuna secde eyle Ḥaḳ dīvānı gerek-ise^{xliii}

-7-

Vezin: / /²³

- 27a 1 Zihī^{xliiv} kim cānlara cāndur ‘āriflik
Gönül içinde sulṭāndur ‘āriflik
- 2 Ne yazmağ oğımağ Ḥaḳ’dan hidāyet
Anun-çün biñde bir cāndur ‘āriflik
- 3 Degme baḥrī ṭalup gevher bulımaz
Zirā deryā-yı ‘ummāndur^{xlv} ‘āriflik
- 4 Yetmiş²⁴ iki dille bir olamazsañ^{xlvi}
Bu yolda saña bühtāndur ‘āriflik
- 5 Benī Ādem’e bu Ḥaḳ’dan naşībdür
Ki ḥayvānlarda gümāndur (?)²⁵ ‘āriflik^{xlvii}
- 6 Erün erligine mürşidlik delīl
Ḥaḳ’uñ varlıġna²⁶ bürhāndur ‘āriflik
- 7 Yūnus sen^{xlviii} yol içinde²⁷ ğuşşa yime
Başuñ üstinde sāy-bāndur ‘āriflik

²² Gökler: Gönül, nüsha.

²³ Şu mısralarda vezin kusuru vardır: 3/1, 4/1, 6/1.

²⁴ Bu kelime vezni aksatmaktadır.

²⁵ Bu kelimenin okunuşundan emin olunamadı.

²⁶ “varlıġına” kelimesi vezin gereġi bu şekilde okundu.

²⁷ sen yol içinde: yol içinde sen, nüsha.

-8-xlix

Vezi: - - - / - - - / - - - / - - -²⁸

- 31b 1 Biz kamu ışık kullarıyuz ışıkdur bizüm sultānumuz
‘İşk elinden ölür isek ‘ışka helāldür’ kanumuz²⁹
- 2 Ne kışadur ne güzedür³⁰ ne meylümüz hūb yüzedür
Dā’imā şolmaz tâzedür bu bezm-i gülsitānumuz³¹
- 3 Kalmaduk dünyā āline barmağ banmaduk balına
Girdük erenler^{li} yolına der-dest olup³² imānumuz
- 4 Feryādum çıkar ün gibi aqar yaşum Ceyhūn gibi
Leylā ile Mecnūn gibi^{liii} söyleniser destānumuz
- 5 Dilüm bülbül^{liiii} olup öter^{liv} yanar şu yüregüm düter
Her lahza tâze gül biter ma‘mūr olur bostānumuz
- 6 Kim buldı dermān ecele gitse gerek her kim gele
Biz de giderüz ol ile gitmekdedür kerbānumuz
- 7 ‘Āşık Yūnus eydür nice dostdur o³³ kim gözin açā
Bir dem ola gele geçe bu yalancı devrānumuz

-9-

Vezi: 7+7= 14’lü hece ölçüsü

- 32a 1 Yine ben aşık oldum yine ben bendekine
Gayrı kimesne degül cān-ıla tendekine³⁴

²⁸ Şu mısraların vezni kusurludur: 1/2, 3/1, 4/1, 7/2.

²⁹ Mısranın vezni kusurlu.

³⁰ Bu ibareyi vezin ve anlam bakımından “Ne kaşadur, ne gözedür” şeklinde okumak da mümkündür ancak “kışadur” kelimesi nüshada açıkça (قيشه در) şeklinde yazıldığı için bu şekilde okuduk.

³¹ Bu ibareyi “bizim gülsitānumuz” şeklinde okumak da mümkün ve makul ise de vezin böyle okumayı gerektirmektedir.

³² olup: oldı, nüsha.

³³ dostdur o: dost oldur, nüsha.

³⁴ İmlâ ve anlam olarak bu kelimeyi “tende gine” şeklinde okumak da mümkündür.

- 2 'Âşıkam gözüm görmez kimse nişānum virmez
Bu 'aceb elüm irmez^{lv} kendi kendimdekine^{lvi}
- 3 Ben direm derdüm bitsün derdüme dermān yitsün
Taşradag³⁵ merhem n'itsün içerü_öykendekine
- 4 Gönlüm melül açılmaz ne idügi³⁶ seçilmez
Düşdüm kaldum geçilmez 'ār nāmūs³⁷ hendegine^{lvii}
- 5 Miskīn Yūnus gel imdi terk eylegil benligi³⁸
Qoğıl bu ḥabīs şey'i sendeki bendeki ne^{lviii}

-10^{lix}

Vezin: 8+8= 16'lı hece ölçüsü

- 37b 1 Ey Allāh'um benüm ḥālüm kimse bilmez sen bilürsin
Benüm ḥālüm saña ma'lüm kimse bilmez sen bilürsin
- 2 Gelmişleri gelecegi toğmışları toğacağı
Kim ölüp kim qalacağı kimse bilmez sen bilürsin
- 3 Çarḥ çevrilüp devrān döner mevt şarābın içer qanar
Ya bu yirde kimler qonar kimse bilmez sen bilürsin
- 4 İblīs şeytān durmuş bakar aña uyan yoldan şapar
Ya kıyāmet ne gün qopar kimse bilmez sen bilürsin
- 5 Oqudum ismūñ virdini öğrendüm dīnūñ şartını
'Âşık Yūnus'un derdini kimse bilmez sen bilürsin

-11-

Vezin: 8+8= 16'lı hece ölçüsü

- 38a 1 Sulṭānum^{lx} senūñ yoluña yana yana^{lxi} kül olayum
'İlm-i tevḥīd olan yerde şöḥbetlerde^{lxii} bile_ olayum

³⁵ Taşradag: Taşradagı, nüsha. Kelime vezin gereği bu şekilde okundu.

³⁶ idügi: idigi, nüsha.

³⁷ 'ār nāmūs: 'ār u nāmūs, nüsha.

³⁸ Terk eylegil benligi: Benligi terk eylegil, nüsha.

- 2 Şoĥbetlerde olsam günde³⁹ Ĥaĥĥ'uñ maĥabbeti cānda
Şu ĥalkuñ nesi var bende uşlı _olayum deli _olayum
- 3 Gōñlümi bek baĥlayayum añduĥumca aĥlayayum
Bulanayum çaĥlayayum taşşun aĥan sel olayum^{lxiii}
- 4 Seni gerek-ise saña^{lxiv} ĥul iseñ Allāh[ı] añ a
Bir mürşid bulıvir baña^{lxv} ĥapusında ĥul olayum
- 5 Ĥoñuz 'Āşıĥ Yūnus tütsün dürlü cefāları yutsun
Şeyĥüm baña himmet itsün tāze _açılmış gül olayum^{lxvi}

-12-^{lxvii}

Vezin: - - - / - - - / - - - / - - - .⁴⁰

- 40b 1 Bir ĥarībsin bu dünyāda aĥla gözüm var yan yürü^{lxviii}
Derdüñ dahı olsun cānda aĥla gözüm var yan yürü
- 2 Dünyā kime ĥıldı vefā işi güci cevri [ü] cefā
Ĥanı Muĥammed Muştafā aĥla gözüm var yan yürü^{lxix}
- 3 Ebū Bekir oldur velī Peyĥamberüñ toĥrı yǔrı
Ĥanı 'Ömer 'Oāmān 'Alī^{lxx} aĥla gözüm var yan yürü
- 4 Anlar cihāna geldiler aĥladılar [hem] güldiler
Gitdiler ĥiĥ ĥalmadılar aĥla gözüm var yan yürü
- 5 Bir gün evüñ vīrān olur hem cigerüñ biryān olur
Topraĥ döşek yorĥan olur aĥla gözüm var yan yürü^{lxxi}
- 6 Miskīn Yūnus söyler sözün hemān kendü bilür özin^{lxxii}
Tırma gōñül güzin yazın aĥla gözüm var yan yürü

³⁹ “günde” kelimesi burada “her gün” anlamında (Dilçin 1983: 103) kullanılmış olabilmektedir. Dīvān’da da bu anlamda iki yerde (56/6, 318/4) kullanılmıştır. Ancak beytin kafiyeye sistemine ve müstensihinden kaynaklanan çok sayıda imlā hatasında nazarān “günde” kelimesinin aslında “güyende” olması ve mısranın da ilk iki kelime arasına vezin gereĥi ulama yapılarak “Şoĥbetlerde_olsam güyende” olarak okunması da makul görülmektedir.

⁴⁰ Şu mısralarda vezin kusurludur: 1/1, 1/2, 4/2, 6/1.

-13-^{lxxiii}**Veziin:** 8+8= 16'lı hece ölçüsü

- 40b 1 Nişānı vardur sözinde Allāh ile⁴¹ olanlaruñ^{lxxiv}
 H̄aḡ nūr^{lxxv} vardur yüzinde Allāh ile olanlaruñ
- 2 Vardur bir gizli sırları tā 'arşa çıkar elleri
 H̄alḡdan gizlidür yerleri Allāh ile olanlaruñ
- 3 Be hey^{lxxvi} 'āşıkḡlar şādıkḡlar H̄aḡ dīdārına^{lxxvii} lāyıkḡlar
 Ne bilsün ḡalīn ayıkḡlar Allāh ile olanlaruñ
- 4 Bize ṡā'n iden münkirler ider mi ma'nā fikirler
 Ne bilsün ḡalīni körler Allāh ile olanlaruñ
- 5 Yūnus Emre'm kıılır zārı H̄aḡ nazarıdur nazarı
 H̄aḡḡ-ıla olur bāzārı^{lxxviii} Allāh ile olanlaruñ

-14-^{lxxix}**Veziin:** 8+8= 16'lı hece ölçüsü⁴²

- 41a 1 Aşḡdan esrük olanların esrükliḡi gitmez cānum^{lxxx}
 Girçeḡ āşık olan kişi^{lxxxi} ölüyüben yitmez cānum
- 2 Bu uyuyup yatanlaruñ bu ḡaflete batanlaruñ
 Bu küfr-ile bitenleruñ h̄iḡ īmānı artmaz cānum^{lxxxii}
- 3 Artura gör īmānuñı şād eylegil sen cānuñı
 Sil ḡönüldeñ gümānuñı inkār eyü olmaz cānum
- 5 İnkārı elden bıraḡ dimeḡil sen yaḡın ırāḡ
 Ol-durur kim ṡoṡṡolu H̄aḡ^{lxxxiii} ansuz nesne bitmez cānum
- 5 Āḡir ölüm dur[ur] işüñ hem 'amelüñdür yoldaşuñ
 Anañ atan ḡarındaşuñ senüñ-ile gitmez cānum

⁴¹ sözinde Allāh ile: Allāh ile sözinde, nüsha.

⁴² Şiirin bazı mısraları *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün* kalıbına da uymaktadır.

- 6 Kim ki gele bu cihāna gele giçe yana yana^{lxxxiv}
Ecel irişecek cāna çekişini (?)⁴³ tuymaz cānum
- 7 Yūnus uzatma sözüñi toprağa urğıl yüzüñi^{lxxxv}
Toprağa düşmeyen dāne bil ki girü bitmez cānum^{lxxxvi}

-15-

Ve zin: 8 + 8 = 16'lı hece ölçüsü⁴⁴

- 41b 1 Dervîş olan kişilerün^{lxxxvii} hāşā gönli büyük ola
Çamulardan alçağ gerek^{lxxxviii} andan Hağ'a lāyık ola
- 2 Evvel duta şerī'āt[i]^{lxxxix} gözede farzı sünneti
İde şabr u kanā'atı^{xc} māsivādan⁴⁵ iraç ola
- 3 Andan giçe tariķata^{xcı} bil bağlaya^{xcii} ol hizmete
Nazārında reyhān bite yüzi şuyı⁴⁶ gülzār ola
- 4 Andan giçe haķiķate dünyâyı ardına ata
Çarışa cümle millete her biriyle bal yağ ola^{xciii}
- 5 Yūnus eydür^{xciv} ol er kanı kendi-y-ile 'aql u cānı
İşidenler gerek anı görmeklige müştāk ola^{xcv}

-16-

Ve zin: 8 + 8 = 16'lı hece ölçüsü

- 42a 1 Ne 'ilmüm var ne tā'atüm^{xcvi} şöyle [bir] bî-çāreyin ben^{xcvii}
Hasret bağrum yāreledi ucdan uca yāreyin ben
- 2 A benüm bağrum pāresi gitmez gönüm āvāresi
Arçurup zaħmum yāresi derde merhem urayın ben

⁴³ Kelime metinde böyle görünmekle birlikte anlam bizi pek tatmin etmemektedir.

⁴⁴ Şiirin bazı mısralaları *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün* kalıbına da uymaktadır.

⁴⁵ māsivādan: mesāvīden, nüsha.

⁴⁶ yüzi şuyı: yeri şuyı, nüsha.

- 3 Bu derde dermân bulunmaz^{xcviii} ‘âşıkunñ kadri bilinmez
Hâkķ’a toğrı yol varamaz şeyhe çok yalvarayın ben
- 4 Şeyhsüz işlerimüz bitmez şeyhsüz kimse yola gitmez
Kimse beni kabûl itmez şöyle yüzi karayın ben
- 5 Uyalum şeyhün sözine baçalum ol hûb yüzine
Şimdi ayağı tozına kara yüzüm süreyin ben
- 6 Yûnus Emre’m söyler özden erenler yolın gözeden
Kaldır niķabuñ[1] yüzden cemâlünü göreyin ben

51b -17-

Vezin: 7+7= 14’lü hece ölçüsü

- 1 Gönül gönüle yitmez gönülsüz nesne^{xcix} bitmez
Emek çekme cāhile çürük tohumdur bitmez^c
- 2 Yağmur taşa kār itmez taşdan hod nesne bitmez
Cāhilün bağrı taşdur^{ci} bu ma’niden işitmez
- 3 Ben yügrük ata bindüm erün etegin aldum^{cii}
Erün işi mürvetdür⁴⁷ yolda koyuban gitmez
- 4 İçünde od’un yok mı ya oñunuñ eksük mi
Nazar kıldum^{ciii} bacaña öerrece tütün tütmez^{civ}
- 5 Yûnus gönül sūd⁴⁸ gerek bişürmege od gerek^{cv}
Bilir-iseñ şevķ sūdi çalsañ tamuzlık tutmaz

⁴⁷ Aslı “mürüvvet” olan kelime vezin gereği bu şekilde okundu.

⁴⁸ gönül sūd: gönülsüz, nüsha.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Hüseyin (2003), *Abdülhad Nûri ve Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Alptekin, Turan (2000), “Yunus Şiirlerinin Stilistik ve Karşılaştırmalı Bir Çözümleme Denemesi İçin Giriş”, *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Volume: 24/I (Agâh Sırrı Levend Özel Sayısı), s. 9-56.
- Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay. Ankara.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1943), *Yunus Emre Divanı*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1961), *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1965), *Yunus Emre Risâlat al-Nushiyye ve Divan*, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını, Eskişehir.
- <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10663,metinpdf.pdf?0> Erişim tarihi: 07.01.2014
- Kara, İsmail (1982), “Şaban”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8. Cilt, Dergâh Yay., İstanbul, s. 82.
- Köksal, M. Fatih (2012), “Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler ve Bazı Tespit ve Teklifler”, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Özege, M. Seyfettin (1979), *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, Beşinci Cilt, İstanbul.
- Tan, Nail (2012), “Bu Şiir Âşık Paşa’nın mı, Yunus Emre’nin mi Kaygusuz Abdal’ın mı?”, *Türk Halk Edebiyatı Dedğin Bir Sarp Kale*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, s. 11-15.
- Tatçı, Mustafa (1990a), *Yunus Emre Divânı I- Tenkitli Metin*, C.II, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Tatçı, Mustafa (1990b), *Yunus Emre Divânı II- İnceleme*, C.II, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Tatçı, Mustafa (1990c), *Yunus Emre Divânı*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tavukçu, Orhan Kemâl (2004), “Yunus Şiirlerini Ayırt Etmeye Yönelik Bazı Tespitler”, *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Volume: 28/II (IV), 59-84.
- Tavukçu, Orhan Kemâl (2013a), “Hangi Yunus”, *Yaşayan Manevî Miras: Yunus Emre, [Panel] 16 Mayıs 2013*, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Tavukçu, Orhan Kemâl (2013b), “Yunus Emre Üzerine Yeni Dikkatler”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, 17-19 Mayıs 2013, [UTEK 13], International Burch University, Saraybosna, Bosna Hersek.
- Timurtaş, Faruk K. (1972), *Yunus Emre Divanı*, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- Toprak, Burhan Ümit (1933), *Yunus Emre Divanı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

“A NEW COPY OF THE DIWAN OF YUNUS EMRE AND UNPUBLISHED
POEMS OF YUNUS”

Abstract

Yunus Emre, who is one of the most important personalities of Turkish Sufi literature has been the favorite of the people in each period with his clear Turkish, hearty wording and ardent lyricism; his poems have reached today through reading in different languages. As well as the kind regard of the broad masses Yunus poems became the focus of attention by literary researchers, many studies have been done on both his Diwan and Risaletü'n-nushiyye. The Diwan of Yunus Emre has been published many times before and after the Republic. There is no doubt that Yunus Emre's poems are more higher than found in the printed copies of the Diwan. Among these poems, somehow those which did not take place in the Diwan, have also come up today in the leaves of meşmuahs and conks. Furthermore, it is certain that there are also different poems in undiscovered copies of the Diwan.

In this paper, a recently found copy of Yunus Emre's Diwan is introduced and some poem texts, which are not included in the publications of the Diwan but included in this copy are given place. The said Diwan copy which is in our personal library comes in a total of 174 poems of Yunus Emre. 17 out of in these 174 poems are found neither in the published Divans of Yunus Emre nor among the poems which are claimed to belong to other Yunuses. In this paper, text of the said poems have been given place and the issue whether these poems belong to Yunus Emre or not is attempted to be clarified in footnotes.

Keywords

Yunus Emre, Diwan, Yunus Emre's Diwan, Turkish sufi literature.

SON NOTLAR

- ⁱ Açıklama 1: Bu şiir de şekil özellikleri bakımından Yunus'un mütekerrir musammat tarzında yazılmış (dörtlük düzenine de uyarlanabilecek) şiirlerle aynı yapıdadır. Şiir, Tatçı neşrinde dörtlükler hâlinde verilen 22 şiirle (88, 98, 123, 160, 184, 218, 219, 238, 272, 275, 277, 314, 315, 322, 343, 347, 373, 381, 384, 404, 405 ve 413 numaralı şiirler) hem vezin, hem kafiye yapısı (musammat: aBaB, cccB...) bakımından aynıdır. Buradaki şiirlerden 10, 12, 13, numaralı şiirler de aynı kafiye düzenindedir. Yunus Emre Divanı'ndaki manzumelerin çoğu da bu formatta yazılmıştır.
- ⁱⁱ Açıklama 2: “İy yârenler” ve “yârenler” hitabı Yunus'un başvurduğu hitap şekillerindedir. Divân'da 65, 66, 225, 300, 390 numaralı şiirlerde bu görülmektedir.
- ⁱⁱⁱ Açıklama 3: “Aceb derd” tabiri Divân'da da bir yerde geçer: “Sataşdum bir 'aceb derde” 184/12.

- iv Açıklama 4: Mecnûn mazmunu Yûnus'un sıklıkla başvurduğu bir metafordur. Dîvân'da 25 yerde geçmektedir.
- v Açıklama 5: "Yûnus şiirlerinde bazı kavramların ve bunları simgeleyen kelimelerin / kelime gruplarının sıklıkla kullanıldığını, edebî sanatlar yapılırken bu unsurların mana arka plânlarından, çağrışımlarından -genellikle aynı tarzda- yararlanıldığını görmekteyiz. Dîvân'da bu şekilde kullanım sıklığı gösteren unsurlardan bir tanesi de "deniz" kavramıdır. Yûnus, şiirlerinde bu kavramı su damlası seviyesinden alarak pınar-ırmak-göl-deniz (bahr-deryâ) ve nihayetinde umman boyutunda sıkça ve benzer çağrışımlarla kullanmıştır. (Tavukçu 2004: 74; Tavukçu 2013a)"
- vii Açıklama 6: "hâlümüz(i) bil-", "hâlümüz(i) sor-" şeklinde kullanım için bkz. 92/5, 184/13, 231/2, 231/7, 297/3, 374/9.
- viii Açıklama 7: "doğru yâr" (toğrı yâr – toğru yâr) kavramı Yûnus'un sıkça kullandığı söz kalıplarındandır. Bkz. 51/2, 300/5, 398/10, 413/9.
- xiii Açıklama 8: "Bülbül" metaforu da Yûnus'un çok kullandığı kavramlardandır. Dîvân'da yaklaşık 70 yerde geçmektedir.
- ix Açıklama 9: "Yûnus'un şiirlerindeki hâkim nazariyelerden vahdet-i vücûd, bu anlayışın önde gelen temsilcilerinden Hallâc-ı Mansur üzerinden dile getirilir." Tavukçu 2013a; Tavukçu 2013b. Yûnus, Mansûr'u Dîvân'ında birkaç yerde zikretmiştir: Bkz. 56/11, 185/7, 187/9, 191/13, 406/5, 408/5.
- x Açıklama 10: Âşık olanın "âr ve namus" kaydından geçmesi gerektiği düşüncesi Yûnus'ta çok görülür. Birkaç örnek:
- 'Âr-nâmusı bıraktım
Külümü suya atdım
Dervîşliğe el katdım
Allah görelüm n'eyler (72/10)
- Dosta bilişene irsem dostun yolına yürisem
'Ârıla nâmûsı kosam dervîş olubilsen dervîş (123/5)
- Anun gibi dîn ulusu hâc öpdî çaldı nâkûsı
Sen dahı bırak nâmûsı nefsün itini oda yak (130/6)
- Yine Yûnus başdan çıkıp 'âr u nâmûsı yıkup
'Âşıklarun cur'asından ulu kadeh içdi yine (312/8)
- xii Açıklama 11: "Hekîmin tımar etmesi" (iyileştirmesi) yine Dîvân'da görülen benzetme unsurlarındandır:
- İşkuna düşen 'âşık derdüne yanar her dem
Vaslundur ana dermân *hekîm ne tîmâr itsün* (232/2)
- Bu çeşniyi tadana bu gevheri yudana
Derdüne düşen câna *hekîm ne tîmâr itsün* (232/5)
- xiii Açıklama 12: Yûnus, Dîvânı'nda vecd ve coşku hâli genellikle "kaynamak" fiiliyle anlatılmıştır:
- 'İşkdur kudret körüğü *kaynadur* 'âşıkları
Niçe kapdan geçürür andan gümüşe benzer (66/6)

Her kim ‘ışka sataşdı ol dem *kaynadı* taşdı
Kim delü dir kim uslu dört yanında turmuşlar (68/3)

‘İşksuzlara göynür özüm anunçün fâş olur râzum
Göricegiz ‘âşıkları *kaynar* içüm taşum benüm (204/2)

Dünyâya çok gelüp gitdüm erenler etegin tutdum
Kudret ünini işitdüm *kaynayuban* cûşa geldüm (224/2)

Mülk-i fenâdan geçeyin ol dost iline uçayın
Talayın ‘ışk ‘ummânına denizlerin *kaynadayın* (283/2)

Gâfil olma ‘ömr geçdi bir niçe yılun aşdı
‘İşkdur *kaynadı* taşdı buldum bulmadum dime (336/2)

Şâhum senün ‘ışkun odı düşdi gönül deryâsına
‘Aceblemen *kaynayuban* ma’rifetler bitdüğini (401/2)

^{xiii} Açıklama 13: Şiir, Yûnus’un sıkça kullandığı “musammat gazel” formunda yazılmıştır. Dîvân’da bu kalıpta yazılmış üç şiir daha mevcuttur (Tatçı 1990b: 56). Abdulahad Nûrî’nin de bu şiirle aynı vezinde ve redifte bir manzumesi vardır (Bkz. Akkaya 2003: 300). İlk beytinin (Yanmağdan uşanmazam pervâne miyem bilmem / Hiç soñumı şaymazam dîvâne miyem bilmem) kelime kadrosu olarak da benzeresi dışında diğer beyitler tamamen farklıdır. Nûrî’nin Yûnus’u tanzir etmiş olması mümkündür.

^{xiv} Açıklama 14: Yunus şiirlerinde “Elest meclisi” doğrudan veya mazmun düzeyinde sıkça yer alan bir unsurdur.

^{xv} Açıklama 15: “Yunus şiirlerinde tabiat unsurları (bulutlar, dağlar, yağmur, sel halinde akan nehirler vs.), çiftçilikle ilgili unsurlar (*göğ ekin, salkım salkım, üzüm, erik, ceviz* vs.), hayvancılık ve Türklüğün binlerce yıldır sürdürdüğü yaylak-kışlak hayatına dair unsurlar (*İndük Rûm’ı kışladuk çok hayr u şer işledük / Uş bahâr geldi girü göçdüük el-hamdüli’llâh*) farklı yönleriyle ele alınarak teşbih ve istiare gibi sanatlarla malzeme yapılır.” Tavukçu 2013a; Tavukçu 2013b.

^{xvi} Bkz. Açıklama 10.

^{xvii} Açıklama 16: “eyü addan sakınmak” (şöhretten, makamdan ferâgat, iyi anılmak gibi bir kaygı gütmemek) ve bu manaya gelen “eyü ad” kavramı da Yûnus şiirinin belirleyici söyleyiş kalıplarındandır:

Zâhirüm *eyü adda* gönlüm fâsid tâ’atda
Bulunmaya Bagdâd’da bencileyin bir ‘ayyâr (41/3)

Taşum biliş içüm yâd dilüm hoş gönlüm mürted
Yavuz işe *eyü ad* böyle fitne kanda var (41/4)

Yûnus eydür ol melâmet şeyhligi ‘âşıklığa sat
‘Âşık da n’ister *eyü ad* bed-nâmı hoşdur ‘âşıkun (146/7)

Yûnus miskîn mestânesin sen seni gör ko bunları
Dünyâda riyâlu dirlik kişiye *eyü ad* degül (154/6)

‘İzzet ü erkân eyü ad ‘ışk yolına noksân durur

Ben n’iderem *eyü adı* çün terbiyet ‘ışkdan yirem (209/4)

^{xviii} Açıklama 17: “Âşık” kavramıyla “âşıklık”ı tanımlamak, âşıklığın ne olduğunu ve ne olmadığını bildirmek Yûnus şiirinin muhteva çerçevesini belirleyen önemli özelliklerdendir. Dîvân’ın pek çok şiirinde gerçek âşığın vasıfları hususunda örnek bulmak mümkündür. Meselâ bkz. 1/4, 1/8, 2/2, 3/7, 3/10, 3/12, 17/1, 17/2, 39/8, 44/8, 47/3, 56/1, 59/1, 4, 66/7, 70/7...

^{xix} Açıklama 18: ‘Pazar’ Yunus’un sık kullandığı kavramlardandır. Dîvânda genellikle Tanrı ile ilişki (alış-veriş) manasına; bazen de dünya / dünya işleri (“*Aşk oduna düşüp yanam sük u bazar nemdür benüm*”) manasına gelecek şekilde ele alınır. Bkz. Tavukçu 2013a; Tavukçu 2013b. Buradakine benzer ifadelere Dîvân’dan birkaç örnek:

Ol kıyâmet bâzârında her bir kula baş kayısı

Yûnus sen ‘âşıklarıla hiç görmeyesin kıyâmet (17/8)

Cân u gönül ‘akl u fehim nisâr olsun ma’şûkaya

Pes ‘âşıkun andan ayru dahı ne mülk ü mâlı var (32)

İşk bâzârıdır bu cânlar satılır

Sataram cânımı hiç kimse almaz (113/5)

Dünyâ cefâsın almak sonucu vefâyımış

Cefâyı virübenin seni satın aldum ben (280/7)

^{xx} Açıklama 19: Normalde “ma’şûk” olarak kullanılan “sevgili” kavramı Yunus’a özgü bir biçimde, müennes şekliyle “ma’şûka” kelimesi ile karşılanmıştır. Bkz. Tavukçu 2004: 78-79.

^{xxi} Bkz. Açıklama 9.

^{xxii} Açıklama 20: Yûnus’un en çok kullandığı aruz kalıbıdır. Dîvân’daki şiirlerin yaklaşık 1/5’i (95 şiir) bu kalıpla yazılmıştır (Bkz. Tatçı 1990b: 55). Fakat Yûnus’un özellikle bu kalıpta yazılan ve çoğu da musammat gazel tarzında olan şiirlerinde vezin aksaklığı sık görülmekte hatta bazı mısralar aruzdan çok heceyle yazılmış algısı uyandıracak derecede kusurlar içermektedir. Şu mısralarda vezin kusurludur: 1/1, 1/2,, 2/1, 4/1, 4/2, 7/1, 7/2.

^{xxiii} Açıklama 21: Yûnus dilinde “dost” Allah’tır. Dost kelimesi Dîvân’da yüzlerce yerde geçer. Vahdet-i vücüt inancının temsil edildiği bu beyitte de aynı anlamda kullanılmıştır.

^{xxiv} Bkz. Açıklama 21.

^{xxv} Açıklama 22: Bugün muhtemelen Kırşehir-Aksaray sınırındaki Ulupınar kasabasında yatmakta olan Yunus Emre, Ahilerle yakın ilişki içerisinde yaşamış olmalıdır. Zira hem buradaki “kuşak kuşanmak” ifadesi, hem de Ahmet Yesevi’den adapte ettiği “Bana seni gerek seni” nakaratını muhtevi manzumesinde (“Sûflere sohbet gerek / *Ahilere* âhret gerek / Mecnûn’lara Leylâ gerek / Bana seni gerek seni”) Yesevi’nin ifadelerinden farklı olarak “Ahiler”e yer vermesi bu ilgiye işaret etmektedir. Tavukçu 2013a; Tavukçu 2013b. Dîvân’daki şu beyit -kısmen lafız olarak da- bu beyitteki düşünceyi yansıtmaktadır:

‘İşk kuşağın kuşangıl dostun yolını vargıl
Mücâhede çekersen müşâhade idesin (242/3)

^{xxvi} Açıklama 23: “dost ili”: Dîvân’da bu tamlama birkaç yerde mevcuttur: 93/6, 139/4, 160/6, 175/2, 283/2, 329/3, 404/9.

^{xxvii} Açıklama 24: “dost yüzi” bir kalıp ifade olarak Dîvân’da onlarca kez tekrar edilir: 4/3, 7/1, 20/1-5, 26/3, 55/5, 73/4, 75/3, 104/9, 128/1, 135/1-3-7, 135/16, 171/1, 187/1, 191/1, 214/2, 242/2-14-15, 255/4, 259/1-4-5-7, 275/6, 308/2, 337/5, 360/2, 394/4, 401/7, 408/1.

^{xxviii} Açıklama 25: “Dost gülünü dermek”:

Her ki bu dünyâdan geçer ‘ışk kadehin tolu içer
‘İşka cânun saçu saçar *dost gülünü dîren* kişi (372/4)

^{xxix} Açıklama 26: Dîvân’da İsrâfil’in sura üflemesi (Sûrı urması) sıkça geçer. Buradakiy-le aynı söyleyişin örnekleri de vardır:

İsrâfil sûrın urıcak mahlûkât turugelicek
Senün ününden artuk hîç kulagum işitmeye (3/8)

İsrâfil sûrın urıcak cümle mahlûk uyanıcak
Sorı hisâb sorılıcak ‘Arab dili lisân gerek (138/2)

İsrâfil sûrı urıcak her bir sûret nefsum diye
Ben anmayam hîç Yûnus’ı Tapduk gele ol dem dile (317/10)

^{xxx} Açıklama 27: Dîvân’daki şu beyitler aynı düşüncenin lafzen farklılaşmış ifadesidir:

‘Azrâil gelmez cânuma sorucu gelmez sinüme
Bular benden ne sorisar anı sorduran ben oldum (176/3)

Yûnus yoldan ırmasun yüksek yirde turmasun
Sinle Sırât görmesün sevdügi didârısa (299/8)

^{xxxi} Açıklama 28: 3-5. beyitler anlamca birbirini bütünler şekilde devam etmektedir. Bu beyitte olduğu gibi “Yunus’un manzumelerinde, vahdet-i vücud nazariyesinin bir yansıması olarak, şair Allah ile birlikte olduğunu, onunla arasına Cebrail dâhil kim-senin giremeyeceğini, arada tercümana ihtiyaç olmadığını ifade eden onlarca ibare vardır. Burada da aynı tarzda üst perdeden bir söylem karşımıza çıkmaktadır. Bu du-rum Yunus’un üslubunun öne çıkan taraflarındandır.” Tavukçu 2013a; Tavukçu 2013b.

^{xxxii} Açıklama 29: “Makam, huzur, nezd, ön” anlamlarındaki “tapu”, Yunus’un çok kullandığı kelimelerdendir. Dîvân’da bu beyte benzer söyleyişler de vardır:

Ol sultân *kapusunda* ol Hazret *tapusunda*
‘Âşıklarun ılduzu her dem çavuşa benzer (66/4)

Resûl indi *tapuya* elin urdı *kapuya*
Didiler kimsin ana miskîni dervîşlerün (149/5)

Yûnus Hakk’a kıldı *tapu* Hak Yûnus’a açdı *kapu*
Bâkî devlet benüm imiş ben kul iken sultân oldum (176/7)

Tapdug'un *tapusunda* kul olduk *kapusunda*

Yûnus miskîn çigidük bişdük el-hamdü'lîllâh (292/8)

xxxiii Açıklama 30: "ışk odı" kavramı Yûnus'un en çok kullandığı teşbihlerdendir. Bkz. 10/3, 50/3, 67/3, 144/8, 146/1-2, 170/7, 186/3, 196/9, 214/6, 226/7, 294/1-3-5-8, 307/6, 326/2, 327/5, 329/1, 371/1-8, 403/7, 416/1-2.

xxxiv Açıklama 31: Yunus Emre ve Yesevi'yi aynı çizgide birleştiren hususlardan biri de mürşid (şeyh, eren, er vs.) kavramıdır. Dîvân'da "uygun bir mürşid bulmak, ona hizmet etmek, onun kapısında kul olmak, onun himmetine mazhar olmak" gibi birçok düşünce bu kavram etrafında ele alınır. "Mürşid" Yunus'un dünyasında önemli bir meseledir. Bu yüzden bazen kelime oyunlarıyla mürşid olarak "Taptuk"u da zikreder. Bazen de mürşidin bizatihi "aşk" olacağını söyler. Tavukçu 2013a; Tavukçu 2013b.

xxxv Açıklama 32: Dîvân'daki benzer söyleyişler:

İy gönül bize kerem kıl bile seyrân idelüm

Cân u tenden geçüben gel 'azm-i cânân idelüm (200/1)

Sen cânundan geçmedin cânân arzû kılursın

Bilden zünnâr kesmedin îmân arzû kılursın (255/1)

İy bî-çâre Yûnus hemân

Dost yolına gerek kurbân

Vir cânunı iste cânân

Gel yanalum dostlarıyla (322/6)

Eşkere kıldum bugün pinhânunı

Cân virüben buldum ol cânânunı (389/1)

xxxvi Bkz. Açıklama 31.

xxxvii Açıklama 33: "Benliği terk etmek" düşüncesi dosta kavuşmanın temel şartıdır ve Dîvân'da pek çok yerde bu düşünce görülür. Bkz. 4/7, 56/4, 84/4, 142/2, 151/4, 201/27, 213/5, 252/5, 369/1.

xxxviii Açıklama 34: "Er eteğin(i) tutmak". Bkz. 166/5, 309/1, 325/2. "Etek tutmak" tabiri Yûnus Dîvânı'nda aynı anlama gelmek üzere "erenler eteğin tutmak", "evliya eteğin tutmak", "pîrlere eteğin tutmak", "ulular eteğin tutmak" gibi değişik şekillerde de geçmektedir.

xxxix Açıklama 35: Dîvân'daki şu beyit hem lafız, hem eda, hem de kısmen de olsa mana itibarıyla bu beyti çağrıştırmaktadır:

Yûnus imdi bildüm dime miskînlig(e) elden koma

Kimde miskînlik varısa Hak didârın ol göriser (63: 7)

xl Açıklama 36: "seyr" ve "seyrân" kavramları da Yûnus'un "seyr ü sülûk"u ifade etmek üzere çokça kullandığı kavramlardır. Bkz. 46/3, 118/6, 150/3, 118/12, 177/3, 195/6, 200/1, 201/7, 253/5, 255/2, 282/4, 295/19, 332/4, 372/11.

xli Açıklama 37: "Gönül evi" terkibi Dîvân'da 93/1 ve 295/5'de de geçmektedir.

Zinhâr gönül evinde tutma yavuz endîşe

Biregüçün kuyı kazan 'âkıbet kendü düşe (293/1)

Evvel kapu şeri'at geçse andan tarikat
Gönül evi ma'rifet 'ışk hakikat içinde (295/5)

xlii Açıklama 38: Yûnus şiirlerinin belirleyici üslûp özelliklerinden biri de “hitap” tarzıdır. Hemen bütün şiirlerinde tecrit sanatını kullanarak kendisini üçüncü şahıs gibi göstermesi, özellikle de “Yûnus eydür” hitabı dikkat çeker. Dîvân'da bu beyitte olduğu gibi “Yûnus eydür” şeklinde seslenilen 19 şiir mevcuttur.

xliii Bkz. Açıklama 28.

xliv Açıklama 39: “Ne hoş, ne güzel” anlamındaki “zihî” kelimesi Dîvân'da 17 yerde geçmekte, iki şiir de (318, 411) burada olduğu gibi “zihî” ile başlamaktadır.

xlv Bkz. Açıklama 5.

xlvi Açıklama 40: “Yetmiş iki dil” ibaresi Dîvân'da da birkaç yerde geçer:

Degülem kâl ü kilde yâ *yitmiş iki dilde*
Yad yok bana bu ilde anda bilişüp geldüm (181/2)

Yaratdı *yitmiş iki dürlü dili*
Arada üstün kodı müsülmânı (379/3)

Yitmiş iki dil seçdi aramıza söz düşdi
Ol bakışı biz bakduk yirmedik 'âm u hâsı (382/4)

xlvii Açıklama 41: “Aşksız / gönülsüz insan hayvandır” gibi ifadelerle karşımıza çıkan aşksız insanın insan olmadığı, kör olduğu, bunların arif olamayacağı, sırrı anlayamayacağı vs. anlayışı, Yunus şiirlerini ayırt etmekte kullanılabilir özelliklerdendir. Tavukçu 2013a; Tavukçu 2013b.

xlviii Açıklama 42: Hitapların üslûp belirlemesindeki öneminde değinmiştik (Bkz. Açıklama 37). Bu beyitteki “Yûnus sen... (seni, senün...)” söyleyişi de mahlas beyitlerinin ortak söz kalıplarından biridir. Dîvân'da 39 yerde bu kullanımın olması dikkat çekicidir: 3/13, 4/8, 7/9, 8/6, 11/8, 17/8, 35/7, 36/7...

xlix Açıklama 43: Bu şiir, Abdülbaki Gölpinarlı'nın kendisinde bulunan bir mecmuada Âşık Paşa'ya ait olarak görünmektedir (Yunus Emre ve Tasavvuf, s. 333). Gölpinarlı'nın neşrettiği bu şiirin mahlas beytinde “Âşık Yûnus” yerine “Âşık Paşa'm” yazmaktadır. Âşık Paşa'nın Yûnus Emre'den çok etkilendiği malumdur. Âşık Paşa'yla Yunus'un karışan başka şiirleri de vardır (Msl. Bkz. Tan, 2012: 11-17). Âşık Paşa ve eserleriyle yakından ilgilenmiş biri olarak bu şiirin gerek kelime kadrosu, genel üslûp bakımından Âşık Paşa'dan ziyade Yûnus tarzında olduğunu ifade etmek gerekir. Nitekim aşağıda bu kanaatimizi teyit edici unsurlar sunulacaktır.

¹ Açıklama 44: “Kanın helâl olması” Yûnus Dîvânı'nda iki yerde buradaki söyleyişe benzer şekilde geçer:

'İşk Yûnus'ı eyledi lâl Yûnus *kam* 'ışka *helâl*
Kon varın itsün pâyimâl görmesün ayrılduğunu (390/5)

Helâl kıldı ma'sûka 'âşık kendü *kanım*
Ma'sûk nakşından okur her 'âşık Kur'an'ını (398/1)

- ⁱⁱ Açıklama 45: “erenler” kelimesi iki şairin şiirlerini ayırmada önemli bir ölçüt olarak kullanılabilir. Bu kelime Yûnus Dîvânı’nda tam 66 yerde geçerken Âşık Paşa’nın 10600 beyitlik Garîb-nâme’sinde sadece 21 yerde geçer (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10669,garib-namepdf.pdf?0> Erişim tarihi: 07.01.2014). Eşdeğer şiirler olması hasebiyle mukayesenin daha anlamlı olacağı Âşık Paşa’nın gazellerinde ise “erenler” kelimesi bir kez bile geçmemektedir.
- ⁱⁱⁱ Açıklama 46: “Leylâ vü Mecnûn” motifi Yûnus’ta en çok görülen benzetmeliklerdendir: 40/4, 46/6, 71/11, 90/5, 95/4...
- ⁱⁱⁱⁱ Açıklama 47: “bûlbûl” kelimesi Yûnus Dîvânı’nda 70 defa geçerken Dîvân’ın yaklaşık 10 katı hacmindeki Garîb-nâme’de sadece 24 yerde geçmektedir. Öyle ki Garîb-nâme’nin 8. bâbındaki “Gül-Bûlbûl” kıssasının anlatıldığı bölüme gelene kadar “bûlbûl” kelimesi hiç geçmez. Garîb-nâme’de bûlbûl kelimesinin ilk geçişi ancak 6010. beyittir. Keza Elif-nâme de dâhil olmak üzere Âşık Paşa’nın diğer şiirlerinde de bûlbûl yok denecek kadar az geçer.
- ^{liv} Açıklama 48: “Bûlbûl olup ötmek” tabiri Yûnus Dîvânı’nda da aynen burada kullanıldığı gibi kalıp ifade olarak birkaç yerde geçer:
- Hürîlerle bile yatan Uçmak kokusına batan
Anda *bûlbûl olup öten* bunda zinâ kılmayandır (99/6)
- Bûlbûl olubam ötem* gönül olam cânlar ütem
Başımı elümde tutam yoluna varam yürüyem (213/3)
- Halvetlerde meşgûl olam dâim açılım gül olam
Dost bâğında *bûlbûl olam ötem* hey dost diyü diyü (291/3)
- ^{lv} Açıklama 49: “eli irmemek” deyimini, Dîvân’da aynen buradaki gibi “elüm irmez” şeklinde üç yerde daha geçer (104/4, 270/2, 329/4).
- ^{lvi} Açıklama 50: Dîvân’daki şu beyit manen de lafzen de bu beyitle örtüşmektedir:
- Cümle göz anı gözler kimse yok nişân virür
Gören kim görmeyen kim kalduk müşkil içinde (305/3)
- ^{lvii} Bkz. Açıklama 10.
- ^{lviii} Bkz. Açıklama 28.
- ^{lix} Açıklama 51: Bu şiir şekil bakımından Dîvân’daki mütekerrir musammat tarzındaki şiirlerle uyuşmaktadır (Bkz. Açıklama 1). Teknik olarak kusursuz olmakla birlikte eda ve muhteva olarak Yûnus’a aidiyeti hususunda tereddüt doğuran bir şiirdir. Ne var ki Yûnus’un buna benzer şiirleri Dîvân’da da yok değildir. Nitekim Dîvân’daki 272, 275, 384 numaralı şiirler de hem mevzu, hem eda ve hem de şekil bakımından bu şiirden farklı değildir. Her üç şiirin de ilk dörtlüklerini vermekle yetinelim:
- Anup kıyâmet gününü
Ağlaşalum ol gün için
Ol gün melâmet gündür
Ağlaşalum ol gün için (271/1)
- Yokdur bende ‘amel tâ’t
Ben n’ideyüm n’eyleyeyin

Kopıcak rûz-ı kıyâmet
Ben n'ideyüm n'eyleyeyin (275/1)

'Ömrüm beni sen aldadun
Âh n'ideyin 'ömrüm seni
Beni deprenimez kodun
Âh n'ideyin 'ömrüm seni (384/1)

^{lx} Açıklama 52: “Sultân” da Yûnus’un çok kullandığı kelimelerdendir. Kimi yerlerde gerçek anlamında kullanmakla beraber genellikle sultandan maksadı “Allah”tır. Dîvân’da üç yerde de (114/4, 226/7, 397/9) burada olduğu gibi doğrudan doğruya “sultânüm” şeklinde hitap edilmektedir.

^{lxi} Açıklama 53: “yana yana” ikilemesi Dîvân’da altı yerde geçer. Şu beyitte de buradaki gibi “yana yana kül olmak” şeklinde geçmektedir:

Yana yana kül oluban sen ma'sûkanun yolına
Günde bin kez yanarısam dostdan yüzüm dönmez benim (226/3)

^{lxii} Açıklama 54: “Sohbet” kavramı Yûnus’un sık kullandığı kelimelerdendir. Özellikle evliya sohbeti, erenler sohbeti gibi tamlamalarla olmak üzere 24 yerde geçmektedir.

^{lxiii} Bkz. Açıklama 15.

^{lxiv} Açıklama 55: Yunus şiirlerini ayırmakta önemli bir ölçüt olarak kullanabileceğimiz bu gramatikal yapı [(sen + i = şahıs zamiri + nesne eki) + gerek] bilindiği kadarıyla sadece Yunus’un şiirlerinden birinde “*Bana seni gerek seni*” ifadesinde karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Tavukçu 2013a; Tavukçu 2013b.

^{lxv} Bkz. Açıklama 31.

^{lxvi} Açıklama 56: “tâze açılmış gül” benzetmesi Yûnus Dîvânı’nda iki yerde daha geçer:

Yûnus er nazarında *tâze güller açılmış*
Sen gerçek bülbülisen nazarda ötmek gerek (141/6)

Bizüm ilün bâğçeleri turmaz öter bülbülleri
Açılmış tâze gülleri gülistânüm solmaz benim (226/6)

^{lxvii} Bkz. Açıklama 1.

^{lxviii} Açıklama 57: “Git derdine yan” anlamında kullanılan “yan yûri” ibaresi Dîvân’da bir yerde geçer:

Var derdile *yan yûri* dermâna irişince
'İşkıla kullik eyle sultâna irişince (309/1)

^{lxix} Açıklama 58: Aşağıdaki beyitle bu beyit arasında hem eda, hem lafız, hem mana benzerliği bariz şekilde görünmektedir:

Kanı Muhammed Mustafâ hüküm itdi Kâf'dan Kâf'a
Dünye kime kuldı vefâ aldanuban kalanı gör

^{lxx} Açıklama 59: Dîvân’da da dört halifenin isimlerinin sayıldığı beyitler ve dörtlükler vardır. Bkz. 31/3, 86/5, 396/7.

^{lxxi} Açıklama 60: Bu beyit Dîvân’daki şu dörtlüğü çok andırıyor:

Ol gün katı efgân ola

İrkek dişi ‘uryân ola
Cümle ciger biryân ola
Ağlaşalum ol gün için

lxxii Açıklama 61: Dîvân’da da bu beyittekine benzer söyleyişler vardır:

Yûnus sana tutdı yüzün unıtdı cümle kendözin
Cümle sana söyler sözün sensün söz söyleden bana (8/6)

Miskîn Yûnus söyler sözi kan yaşıla toldı gözi
Bilmeyen ne bilsün bizi bilenlere selâm olsun (231/9)

lxxiii Açıklama 62: Bkz. Açıklama 1. Gerek kelime kadrosu, gerek anlam derinliği ve gerekse eda bakımından bu şiirin Yûnus Emre’ye ait olmama ihtimali söz konusudur. Ancak özellikle son beyit Yûnus şiirinin bütün karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Mahlasın, Dîvân’daki 12. şiirde bu şiirdeki gibi “Yûnus Emre’m” olarak geçmesi ve son iki beyit ve özellikle son beyit, şiirin Yûnus’a ait olması ihtimalini güçlendiriyor. Bu durumda şiir Yûnus’un “Açıklama 51”de örneklerini verdiğimiz Dîvân’ında da bulunan şiirlerinden olabileceği gibi bir kısmı Yûnus’a ait olmak üzere başka bir şiirle karıştırılarak buraya aktarılmış olması ihtimali de mümkün olabilir. Bir başka ihtimal de şairin ilk dönemlerine ait şiirlerinden olmasıdır.

lxxiv Açıklama 63: Dîvân’daki benzer ifadeler:

‘Âşık olanun *nişânı vardır*
Melâmet olur bellü beyânı (353/6)

‘Âşıkam diyen cânların *nişânı vardır* anların
Eti teni arı olur hem palâs olur tonları (415/5)

lxxv Açıklama 64: “Hak nûru” tamlaması Dîvân’da da birkaç yerde geçer: 196/11, 302/11, 352/1.

lxxvi Açıklama 65: “be hey” hitabı Yûnus’un sıkça başvurduğu hitaplardan olmamakla birlikte Dîvân’da şu beyitlerde mevcuttur: 99/8, 414/3 ve 414/4

lxxvii Açıklama 66: “Hak dîdârı” tamlaması da Dîvân’da yedi yerde geçer: 36/4, 63/7, 293/5, 322/3, 325/7, 335/11, 375/8.

lxxviii Bkz. Açıklama 18.

lxxix Açıklama 67: Bu şiir bazı yönleriyle Yûnus’a ait oluşu intibasını verirken bazı yönleriyle de Yûnus üslûbundan ayrı düşmektedir. Yûnus’a aidiyeti ihtimalini güçlendiren hususlara açıklamalarda işaret edildi. Ancak, özellikle redifin (cânun) Yûnus’un hitap tarzına benzemediğini ifade etmek gerekir.

lxxx Açıklama 68: “Aşk esrıklığı= aşk sarhoşluğu” Yûnus’un başka şiirlerinde de vardır. Mesela bkz. 4/5, 47/6, 118/2, 165/7, 202/9. Bu beyitlerde / dörtlüklerde kastedilen, Yûnus şiirlerinin önemli temalarından olan “elest bezmi”nin esrıkliğidir.

lxxxi Açıklama 69: Burada da Yûnus’un gerçek bir dervişin nasıl olması gerektiğine dair düşünceleri söz konusudur ve ideal tipin adı burada “girçek âşık” tır. Dîvân’da da “girçek / gerçek âşık” birçok yerde geçer: 39/8, 56/1, 93/7, 131/3, 158/6, 219/5, 254/2, 372/11, 377/1, 2, 3, 402/5, 408/5, 408/7, 410/1. Şu iki beyitte ise tıpkı burada olduğu gibi “Girçek ‘âşık olan kişi” şeklindedir:

Girçek 'âşık olan kişi anmaya dünyâ-âhiret
'Âşık degüldür ol kişi yüriye 'izzeti kova (2/2)

Şol kim sorar dost kandadır kanda dirisen andadır
Ma'şûkıla seyrândadır *girçek 'âşık olan kişi* (372/11)

lxxxii Açıklama 70: Mısra başı tekrarları Yûnus üslûbunun belirleyici özelliklerindedir. Buradaki "bu" sıfatlarının kullanımı da bu türdendir.

lxxxiii Açıklama 71: Divân'daki şu beyitler, hem söyleyiş, hem mana ve hem de lafız olarak bu beyte çok yakın görünmektedir:

İstemegil Hak'ı ırak gönüldedir Hakk'a turak
Sen senligün elden bırak tenden içerü cândadır (54/2)

Dünyâyı elden bırak olmagıl Hak'dan ırak
Ser-mâye kendüs'olmuş varlıklar yuyanlara (331/4)

lxxxiv Bkz. Açıklama 52.

lxxxv Açıklama 72. Dîvân'dan buradakine benzer bir söyleyiş:

Yûnus Emre kendözün *topraga urgil yüzün*
Ma'şûkaya yaraşur bir miskinligüm vardır (51/7)

lxxxvi Bkz. Açıklama 13.

lxxxvii Açıklama 73: Yunus Divânı'ndaki şiirlerin önemli bir çoğunluğu, burada olduğu gibi bir dervişin nasıl olması veya olmaması gerektiği yolundadır.

lxxxviii Açıklama 74: Dîvân'da benzer bir beyit şöyledir:

Korkarısın sen Tamu'dan (gel) *alçak olgil kamudan*
Ol günü ince köpriden (bil) kamular geçmek gerek (137/5)

lxxxix Açıklama 75: Buradan itibaren tasavvufta "dört kapı" olarak ifade edilen şariat, tarikat, hakikat ve marifet kademelerinden ilk üçü birer dörtlükle anlatılmıştır ki, bu unsurlar Yûnus'ta çokça zikredilir (bkz. Tavukçu 2004: 65).

xc Açıklama 76: Bu şiirde olduğu gibi Dîvân'da yine dervişliğin anlatıldığı bir şiirde aynı düşünce benzer bir söyleyişle şöyle dile getirilmiştir:

Çeke sabr u kanâ'atı tâze-kârlık ide katı
Bu yola vireler iti bu yola yüz tutmak gerek

xcı Açıklama 77: Dîvân'da benzer bir ifade:

İkincisi tarîkat kulluga bil bağlaya
Yolu togrı varanı yarlıgaya hocası (301/3)

xcii Bkz. Açıklama 22.

xciii Açıklama 78: "Bal-yağ" metaforu Yûnus Dîvânı'nda dört yerde geçer: 55/4, 57/5, 102/2, 166/6.

xciv Bkz. Açıklama 38.

xcv Açıklama 79: Dîvân'daki şu beyit hem mana, hem lafız olarak bu beyti andırmaktadır:

Dînün îmânun varısa hor görmegil dervîşleri
Cümle 'âlem müştâk durur görmeklige dervîşleri (374/1)

^{xvii} Açıklama 80: İlmin, bilginin tek başına bir değeri olmadığı, amelle ve özellikle de “gönül”le birleşmediği zaman bir faydası olamayacağı düşüncesinden hareketle bilgisizlikle, ümmilikle tefahür, Yûnus’ta çok görülür. Zira bilgi, mutlak varlık olan Allah’a ulaşma yolunda bir perde kabul edilir. Dîvân’da bu düşünce pek çok kere dile getirilmiştir. Aşağıdaki beyitte de -bir bölümü aynen olmak üzere- aynı bakış açısı mevcuttur:

*Ne ‘ilmüm var ne tâ’atüm ne gücüm var ne tâkatüm
Meger kıla ‘inâyetün yüzümüzü ak Çalab’um (186/6)*

^{xviii} Açıklama 81: Yûnus, Dîvân’da pek çok kere kendisini burada olduğu gibi “bî-çâre” olarak ifade eder. Bkz. Dîvân 71/ 11, 213/6, 229/5, 246/5, 250/5, 277/5, 285/5, 289/8, 404/9, 413/9 . Hatta öyle ki bu kullanımlarda “bî-çâre” kelimesi Miskîn Yûnus, Âşık Yûnus, Dervîş Yûnus... gibi isminin başına iliştirilmiş, kalıplaşmış bir sıfat gibidir (69/1, 93/7, 81/7, 95/13, 123/7, 125/7, 130/9, 258/5, 322/6, 325/7, 343/8, 404/7. Nitekim aşağıdaki dördünlüğün bu beyitle hem lafız, hem mana bakımından benzerliği açıktır:

*Ben Yûnus-ı bî-çâreyem
Başdan ayaga yâreyem
Dost ilinde âvâreyem
Gel gör beni ‘ışk n’eyledi (404/9)*

^{xix} Açıklama 82: Bu şiir, Yûnus’un şeyhe tabiiyetin önem ve değerini anlattığı diğer şiirleriyle tamamen aynı muhtevadadır.

^{xx} Açıklama 83: Dîvân’da yüzlerce yerde geçen “gönül” ile 40 defa geçen “nesne”, Yûnus’un lugatında kelime sıklığı en fazla olan kelimeler arasındadır.

^{xxi} Açıklama 84: “Cehl” ve “câhiller” meselesi Yûnus Emre’nin temel dertlerindedir. Dîvân’ında onlarca defa cahillere söz anlatmanın zorluğundan, onların anlayışsızlığından ve onlar için çekilen emeğin nafileliğinden söz eder.

^{xxii} Açıklama 85: Dîvân’da iki yerde “bağır” taş benzetilmektedir:

*Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözedürsün
Şu karşuma göğüs gerüp taş bağrılı taglar mısın (270/4)*

*Namâz kılmayana sen müsülmandur dimegil
Hergiz müsülman olmaz bagrı dönmişdür taşa (341/6)*

^{xxiii} Bkz. Açıklama 34.

^{xxiv} Açıklama 86: “Nazar kılmak” fiili de Yûnus’ta sıkça geçer: 12/6, 24/3, 28/1, 29/10...

^{xxv} Açıklama 87: Yûnus’a göre aşk ateştir (od), maşukun âhı, diğer bir deyişle aşkın tezahürleri de o odun dumanıdır (tütün). Tütün âşıklığın nişanesidir. İçinde od olmayanın tütünü de çıkmaz. Dîvân’da da bu düşünce birkaç yerde ifade edilir:

*‘İşkun odı yüregümde yandığına ‘âlem tanuk
Kanda bir od yanarısa nişânı var düttün tüter (78/2)*

*Devlet durur ol kişiye yanarısa ‘ışk odına
Acı tütünü çıkıcak aydın olısar bu hâne (284/5)*

*İçümde yanar ‘ışk odı gönlümde anun hasadı
‘İşk odının tütününden Yûnus’un benzi sarara (307/6)*

Ne kim senün cevrünile geçürmişem ben günümü
'İşkun *odı* çıkarısar 'Arş'a degin *dütinümü* (409/1)

^{cv} Açıklama 88: Gerçek Hak yolunu ve tasavvufu anlatma gayesinde olan Yûnus, hâliyle "gerek" kelimesine sıkça başvurmuştur. Bu kelimeyi kullanması hususunda Dîvân'da "gerek" redifli sekiz şiir olduğunu söylememiz kifayet edecektir. Nitekim burada da Dîvân'dakilere benzer surette gönlünü "süt"e benzetmektedir.